
Breda Čebulj-Sajko
Identitete kot jih pišejo življenjske zgodbe izseljencev

Vsebina članka obravnava teoretične opredelitve pojmov autobiografija in identiteta. Nadalje na osnovi terenskega dela avtorice med slovenskimi izseljenci v Avstraliji in strokovne literature prikaže pomen autobiografskih pričevanj za razkrivanje manifestacije razdvojenosti v etnični identiteti omenjene izseljenske skupnosti.

The paper deals with the theoretical definitions of the concepts of autobiography and identity. Drawing on her field work among Slovene immigrants in Australia, the author shows the significance of autobiographical testimonies for recognizing the manifestations of a split ethnic identity in this particular immigrant community.

Avtobiografije, življenjske zgodbe, pripovedi o življenju ipd. so v slovenski etnologiji pogosto uporabljen vir za preučevanje življenja ljudi. S tega vidika njihova navzočnost v domačih raziskavah ni nič novega; pač pa je v zadnjem času novo zanimanje mlajših etnologov za metodološke pristope, ki nam omogočajo večplastno uporabnost avtobiografskega gradiva pri razlaganju človekove preteklosti in sedanje vsakdanjosti, vpete v zgodovinski proces. Ker pa je glavni akter vsake življenjske zgodbe njen pripovedovalec, je v določenem smislu povezana tudi z identiteto posameznika. Brez avtorjevega zavedanja samega sebe v času in prostoru ne more nastati njegova avtobiografija. Oba pojma (v kolikor avtobiografije in identitete ne pojmujejo statično) sta neločljiva, kar se je izkazalo tudi v raziskovanju vsakdanjega življenja slovenskih izseljencev v Avstraliji. In ker sta tako avtobiografija kot identiteta v slovenski etnologiji slabo teoretično razloženi, naj to praznino nekoliko zapolnim z nekaterimi tovrstnimi izsledki, ki so sad terenskega dela med avstralskimi Slovenci ter poznejše strokovne obdelave zbranega gradiva.

Na tem mestu me bo torej tokrat zanimalo življenje izseljencev le z zornega kota metodologije, določene z analizo avtobiografij in z zornega kota manifestacije njihove

¹ Glej Breda Čebulj Sajko, *Med srečo in svobodo*, Avstralski Slovenci o sebi, Ljubljana 1992, str. 87–231.

identitete, ki pri večini informatorjev zapolnjuje vsebino njihovih pripovedi. Le-te so v celoti že bile objavljene¹ in jih zato danes v tekstu² ne navajam.

1. Avtobiografija

Sprva sem si raziskovanje prve povojne generacije izseljenih Slovencev v Avstralijo zamislila kot rezultat zbranih podatkov iz virov in strokovne literature iz te tematike ter terenskega dela med samimi izseljenci. Potek slednjega sem še v času priprav doma (1980–1981) načrtovala po izbranih vprašanjih iz materialne, socialne in duhovne kulture, ki so vključena v vprašalnice *Etnološke topografije slovenskega etničnega ozemlja*. V tej fazi še nisem razmišljala o morebitnih avtobiografijah izseljencev kot virih za opisovanje njihovega vsakdanjega življenja v tujini.

V času prvega obiska med njimi (leta 1981–1982 v Sydneyju, Wollongongu, Melbourneu in Canberri) so se že v prvih, spontanah pogovorih, ki so bili za obe strani (etnologinja – izseljenec) zgolj informativni, pokazale drugačne razsežnosti njihovega vsakdanjega življenja, ki jih, zaradi specifičnih vplivov avstralskega okolja in družbe, doma ni bilo moč predvidevati. Zato se je že v prvih intervjujih z avstralskimi Slovenci razjasnilo, da se njihova etnična pripadnost ne izraža zgolj v zunanjih, vidnih simbolih prepletanja »starega« in »novega«, temveč tudi v njihovem notranjem, osebnem doživljanju preteklega in »sedanjega« življenja doma in v tujini, ki ga je vsak informator po svoje interpretiral. Po Niedermüllerjevem tolmačenju avtobiografije bi lahko rekli, da sem se na terenu srečala s »skritimi« ravnmi človeških življenj, ki so omogočali »vpogled od znotraj« v potek družbeno-zgodovinskih procesov v določenem obdobju³, kakršni so bili izseljevanje in priseljevanje Slovencev v Avstralijo in njihovo vključevanje v avstralsko družbo po letu 1945.

Ker pa so bile te ravni za nekatere informatorje bolj, za druge manj emocionalno občutljiva področja njihovega življenja, sem v vseh nadaljnjih poglobljenih intervjujih prepuščala odločitve o tem, ali bodo izseljenci spregovorili o njih ali ne, njim samim. Na ta način so se začele oblikovati njihove pripovedi o lastnem življenju, v katerih so nekateri pripovedovalci potrebovali več, drugi manj vzpodbud z vprašanji. Glede na to so avtobiografije v začetku intervjujev nastajale, kot bi dejala Velčičeva in Oring, »v dialogu«⁴, in sicer med izseljencem in menoj, ko pa je pogovor stekel, so postale vse bolj monolog informatorja. Prešle so torej v fazo spontane ustne izpovedi posameznikov, ki jih kot eno izmed oblik avtobiografij zagovarja Déghova⁵, medtem ko jih Huseby-Darvasova poimenuje »ustne refleksivne avtobiografije«.⁶ Njihova vsebina zadostuje tudi kriterijem tovrstnih opredeljevanj pri Kirshenblatt-Gimblettovi, po katerih avtorji zgodb spregovorijo v prvi osebi.⁷

² Pričujoče besedilo je povzetek teksta še nepublikirane doktorske naloge Brede Čebulj-Sajko, *Posledice dvojne identitete v vsakdanjem življenju avstralskih Slovencev* (Ljubljana, Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo Filozofske fakultete, 1994) na straneh 156–164 in 241–245.

³ Petér Niedermüller, *From the Stories of Life to the Life History: Historic Context, Social Processes and the Biographical Method, Life History as a Cultural Construction/Performance* (ur. Tamás Hofer, Petér Niedermüller), Budimpešta 1988, str. 451–473.

⁴ Mirna Velčič, *Odtisak priče*, Intertekstualno proučavanje autobiografije, Zagreb 1991, str. 38; Elliot Oring, *Generating Lives: The Construction of an Autobiography, Life History...*, str. 179–211.

⁵ Linda Dégh, *Beauty, Wealth and Power: Career Choices for Women in folktales, Fairytales and Modern Media, Life History...*, str. 13–19.

⁶ Éva V. Huseby-Darvas, *Migrating Inward and Out: Validating Life Course Transitions Through Oral Autobiography, Life History...*, str. 379–408.

⁷ Barbara Kirshenblatt-Gimblett, *Authoring Lives, Life History...*, str. 133–178.

Izseljencem sem torej »prepusila mikrofona«, saj so me sama soočanja z njimi pripeljala do spoznanja, da bodo predvsem njihove pripovedi tiste, ki bodo oblikovale prikaz načina življenja avstralskih Slovencev. V nadaljnjih pogovorih so opisovali tiste izseke iz svoje preteklosti, ki so se jim zdeli pomembni (pa tudi primerni za uho poslušalca). Zato, po Apteju, lahko štejemo zgodbe informatorjev tudi za kreativno delo.⁸

Življenjske pripovedi izseljencev, ki so nastale na ta način, imajo vsaj dve skupni značilnosti: Zazrte so v preteklost, ki pa jo je vsak informator po svoje dojemal. Kako – je bilo odvisno od njihovih življenjskih izkušenj, v katerih so skušali najti potrdilo za svoje »sedanje« življenje v tujini. Ali, z besedami Niedermüllerja, svojim preteklim izkušnjam so dali današnji pomen⁹, s čimer se je tudi v avtobiografijah avstralskih Slovencev vzpostavil dialektični odnos med preteklostjo in sedanostjo, v katerem, po Velčičevi, druga drugo »oskrbujeta« in spreminjata.¹⁰ Da pa se je to lahko zgodilo, so morali pripovedovalci najprej rekonstruirati potek svojega življenja. Kljub dokaj »šablonskemu« potekanju procesa izselitve iz domovine, priselitve in vključevanja v novo okolje je bilo izbiranje pretekle realnosti ali »individualno jemanje iz posesti realnosti«, kot bi dejal Niedermüller, od posameznika do posameznika različno. Zato se nam ta proces kaže v svoji raznovrstnosti. Iz izbire dogodkov in dejanj, ki je temeljil na lastni presoji vsakega informatorja ter iz medsebojnega povezovanja teh dogodkov in dejanj, ki ga je vsakdo izvajal po lastni logiki, so se oblikovale »subjektivno reflektirane celote«. V njih je razpoznavna raven znanja pripovedovalcev o izvorni in vselitveni družbi, izražen z njihovimi besedami. Poznavanje obeh družbenih sistemov je sestavljeno iz posameznikovega védenja o konkretnih družbenih spremembah povojnega obdobja in njegovega osebnega dojetja tega konkretnega časa. Kot je omenila že Déghova, se nam avtobiografije (tudi avstralskih Slovencev) s tega vidika kažejo kot »vir za raziskovanje ozadja objektivne stvarnosti«¹¹, torej tiste, ki so jo izseljenci zapustili, in tiste, v katero so se priselili. Za pravilno razumevanje njihove vsebine pa sem jih v raziskavi, podobno kot Apte¹², umestila v kulturno okolje (v našem primeru avstralsko), v katerem so zgodbe potekale.

Avtobiografski pristop pri preučevanju slovenske emigracije na peti celini, ki sem ga dopolnjevala z lastnim opazovanjem vsakdanjega življenja izseljencev, ko sem več mesecev bivala pri njihovih družinah (po letu 1982 še leta 1984–1985 in 1990) ter v končni fazi na ta način zbrane podatke preverjala še z viri in s strokovno literaturo, kar je težnja tudi pri drugih raziskovalcih, ki se ukvarjajo z avtobiografijami (npr. Piotrowski¹³), mi je omogočil neposredno podoživljanje posledic družbenih dogajanj in zgodovinskih dogodkov, zaradi katerih so Slovenci po letu 1945 odhajali v svet. Posledice so zaznamovale njihov način življenja v tujini, ki je v pripovedih informatorjev predstavljen z njihovimi spomini in nostalgijo po domovini, z opisovanjem težav pri vključevanju v novo okolje, z izražanjem zaskrbljenosti za nadaljnji razvoj njihove kulture na tujem ipd. Glede na to se pridružujem mnenju Inte Carpenter: v raziskovanju razseljenih Litvancev prišla do sklepa, da bi bile njihove avtobiografije, če bi živeli doma, zagotovo manj obremenjene z vprašanji etnične identitete.¹⁴

⁸ Mahadev L. Apte, *Unsung Heroines: Cultural Models of Gender Roles and Selfhood in Marathi Autobiographies*, *Life History...*, str. 50–57.

⁹ Niedermüller, str. 471.

¹⁰ Velčič, str. 96.

¹¹ Dégh, str. 14.

¹² Apte, str. 54.

¹³ Prim.: Marcin Piotrowski, *Autobiographical Material and Possibilities of Its Use in Ethnography*, *Etnološka študijska 1*, *Razprave Filozofske fakultete*, Ljubljana 1988, str.129–133.

¹⁴ Inta Carpenter, *Exile as Life Career Model*, *Life History...*, str. 212–245.

Tudi v primeru avstralskih Slovencev je omenjena obremenjenost močno navzoča v njihovih pripovedih, zaradi česar jo imam za drugo skupno značilnost izbranih izseljenških avtobiografij. Kot bomo videli, je osnova za njihovo razdvojeno življenje med »starim« in »novim« svetom. Zaradi tega je potrebno nekoliko bolj osvetliti vsaj nekatere teoretične opredelitve pojma identiteta.

2. Identiteta

Stane Južnič podaja etimološko izpeljavo besede identiteta, ki naj bi v slovenščini pomenila istovetnost.¹⁵ Glede na njeno pomensko razvejanost ločimo dve vrsti identitete: osebno (ki se nanaša na posameznika in je sestavljena iz avtoidentifikacije, torej tiste identitete, ki jo posameznik pripiše sam sebi, in identifikacije, ki jo posamezniku določa družba) in skupinsko (ta je lahko izredno heterogena, kot je heterogena pripadnost različnih članov določene družbe). Pri opredeljevanju identitete so pomembni tudi njeni pojavniki: individualnopsihološki, antropološki, religiozni, ideološki, družbeni, kulturni, politični itd., iz katerih prav tako izhajajo različne identitete oziroma, po omenjenem avtorju, pripadnosti. Pogoj za obstoj vseh nadaljnjih identitet človeka pa je njegova telesna identiteta, tj. njegovo poistovetenje z lastnim telesom.¹⁶

Bolj kot ta sta za nas zanimivi osebna in skupinska identiteta posameznika. Analitiki avtobiografij menijo, da se prva oblikuje že s tem, ko se pripovedovalec zaveda zaporednosti opisanih dejanj in dogodkov, medtem ko drugo posameznik gradi vzporedno z zavestnim ohranjanjem svojega odnosa s skupnostjo.¹⁷ Oblikujeta se torej v odnosu posameznika do samega sebe in do drugih. Pogojeni sta s človekovim samozavedanjem svojega položaja v družbi. Tudi osebna identiteta, ki je sicer individualnega značaja, ni popolnoma odvisna le od osebnih zaznav posameznika, temveč tudi od zaznav soljudi, iz česar sledi, da »V končni instanci posamezniku identiteto določajo drugi«. ¹⁸ Z njo je individuum soudeležen v skupinski (družbeni) identiteti, za katero smo že ugotovili, da je zaradi večplastnosti in slojevitosti človekovega identificiranja, neustaljena. Mnogokrat se prekriva z drugimi vrstami skupinskih identitet. Ena izmed njih je tudi »premamljiva identiteta«, do katere pride zaradi »splošne mobilnosti sodobne razvite družbe«. ¹⁹ V to gibanje je, med ostalim, vključeno tudi spreminjanje položaja posameznika v procesih družbenih sprememb in v procesih njegove fizične mobilnosti, npr. emigriranja. Za emigrante pa je značilno, da ima njihova identiteta v novem okolju »nešteto vidikov« ²⁰, namreč toliko, kolikor je razlik (rasna, etnična, kulturna ipd.) med njimi in domačini. Tudi ti »vidiki« so sestavni del skupinske identitete.

Oblikovanje identitete je torej dinamičen proces, ki poteka v okviru družbenega procesa, kar poudarjajo tudi avstralski sociologi.²¹ Kot element subjektivne realnosti je

¹⁵ Stane Južnič, *Identiteta*, Ljubljana 1993, str. 11. (Glej tudi: France Verbinc, *Slovar tuje*, Ljubljana 1987, str. 279.)

¹⁶ Več o tem: Južnič, str. 20–97.

¹⁷ Glej poglobljen prikaz različnih in sorodnih opredeljevanj avtobiografije z zornih kotov družboslovnih in humanističnih ved doma in na tujem v: Čebulj-Sajko, *Posledice »dvojnje identitete«*..., str. 106–156.

¹⁸ Južnič, str. 102.

¹⁹ Prav tam, str. 132.

²⁰ Prav tam, str. 138.

²¹ Med njimi naj omenim le Tima Rowsea in Alberta Morana, ki si za kriterije identitete ne postavljata oprijemljivih, v realnosti objektiviziranih pojmov (npr. kulturne sestave, kot so jezik, noša, prehrana ipd.) temveč menita, da je še zlasti avstralska identiteta vključena v »družbeni proces, ki bo sčasoma izoblikoval njeno vsebino.« (Glej: Rowse, Moran, »Peculiarly Australian« — The Political Construction of Cultural Identity, *Australian Society* /ur. Encel S., Berry M., Bryson L. idr./, Melbourne 1988, str. 229.)

tako kot celotna subjektivna realnost v dialektičnem razmerju z družbo. Namreč: ko se identiteta izkristalizira, jo »družbena razmerja vzdržujejo, spreminjajo in celo preoblikujejo«²², in obratno: tudi identiteta v enakem vrstnem redu vpliva na družbo. Da jo lahko pravilno razumemo, jo je potrebno vedno umestiti v tisto družbeno realnost, v kateri se nahaja. V njej se posameznik poistoveti z družbenimi skupinami, ki jim pripada ali bi jim želel pripadati, sprejme njihove vrednote, svetovni nazor, vzorce obnašanja ipd. Na ta način se v procesu socializacije, podružbljanja postopno identificira s svojo družino, lokalno skupnostjo, s širšimi skupnostmi (političnimi, kulturnimi, umetniškimi itd.), z etnijo, s človeštvom.²³

Identiteto dodatno osvetli še socialna psihologija, ki pri njenem oblikovanju poudarja ravno omenjeni proces socializacije in še zlasti socialne interakcije posameznika z drugimi. Le-ti mu, kot pravi Mirjana Nastran-Ule, predstavljajo »ogledalož, v katerem se... opazuje«.²⁴ Ravno ta t.i. »efekt ogledalnega jaza«, v katerem posameznik prepoznava sam sebe v upoštevanju ali zavračanju mnenj drugih o njem, vpliva na oblikovanje njegove identitete. Socialni psihologi jo pojmujejo množinsko in jo imajo za »tiste duševne in vedenjsko/delovanske značilnosti posameznika, ki predstavljajo enotnost življenja in doživljanja skozi različne socialne situacije«.²⁵ Delijo jo na osebno, socialno in identiteto jaza. Za razliko od Južniča prva »zajema povsem individualne značilnosti posameznika in njegovo sposobnost delovanja«²⁶; druga (v primeru Južniča skupinska) je »celota normativnih pričakovanj, ki jim mora ustrezati posameznik v neki socialni situaciji in identifikacij, s katerimi ga... prepoznavajo... drugi ljudje«²⁷; z ohranjanjem ravnotežja med osebno in socialno identiteto pa posameznik pridobi identiteto jaza. Le-ta se mora »v vsakem novem interakcijskem procesu in v spremembah življenjske zgodovine posameznika«²⁸ na novo oblikovati. Ker to oblikovanje ni vedno uspešno, prihaja do »identitete krize posameznika«.²⁹ Da pa bi se kljub temu neprekinjeno ohranjala, mora individuuum pridobiti štiri sposobnosti: vživljanje v druge, toleranca do nejasnosti normativnih pričakovanj družbe oziroma drugih ljudi, distanca do vlog, katerih nosilec je, in predstavitev sebe v socialnih situacijah.³⁰ Vendar pa se v modernih poindustrijskih družbah, v katerih se rušijo tradicionalne vloge posameznika, podira tudi trdni, stabilni jaz. Človek postaja čedalje bolj individualizirano bitje, ki se v iskanju samega sebe izgublja v občutkih, da je »vse mogoče«, s čimer se odpirajo številne možnosti njegove identifikacije. Ravno zaradi te »izbire« postaja identiteta posameznika čedalje bolj nepopolna, delna, razpršena — sodobni socialni psihologi jo imenujejo tudi »skrpana« (patchwork identity).³¹

Oba vidika opredeljevanja identitete, tako sociološko-antropološki kot socialno-psihološki, sta prisotna v nekaterih objavah v slovenski etnološki periodiki. Tako bremo npr. v *Traditiones*, da je identiteta »vselej povezana... z usodnim vrednotenjem

²² Peter L. Berger, Thomas Luckmann, *Družbena konstrukcija realnosti*, Razprava iz sociologije znanja, Ljubljana 1988, str. 160.

²³ Identifikacija, *Sociološki leksikon*, Beograd 1982, str. 220, 221.

²⁴ Mirjana Nastran-Ule, *Socialna psihologija*, Ljubljana 1992, str. 366.

²⁵ Prav tam, str. 367.

²⁶ Prav tam.

²⁷ Prav tam.

²⁸ Prav tam, str. 368.

²⁹ Prav tam.

³⁰ Prav tam.

³¹ Prav tam, str. 376.

lastnega jaza, s seboj in drugimi.³² Vrednotenje je, po mnenju obeh avtorjev, Moserja in Töscherja, posledica interakcij posameznika z drugimi. Dokaj nenavadno identiteto v povezavi z ljudsko arhitekturo opredeljuje Juvanec v *Glasniku*, ko pravi, da je le-ta »splet značilnosti, je sestav, ki mu ni mogoče določiti mej, ne pomembnosti in ne poudarkov. To je prepoznavnost prostora, časa, naroda in ne nazadnje posameznika.«³³ Prav gotovo oba primera nista osamljena v prizadevanjih etnologov pri opredeljevanju identitete. Pa vendar je z vidika domačih etnologov, kot že rečeno, slabo definirana. V podobnem, čeprav nekoliko boljšem položaju, je etnična identiteta, ki je med vsemi ostalimi najpogosteje predmet etnološkega zanimanja. Pri prizadevanjih za njeno določitev so si nekateri etnologi³⁴ pomagali z ugotovitvijo antropologa Frederika Bartha o njenem subjektivnem značaju, ki je arbitrarno vezan na kulturno dediščino.³⁵ Drugi pa so, prav tako ob prebiranju tujih antropoloških del, pri raziskovanju etnične identitete poudarjali prepletenost in soodvisnost dejavnikov »iz kulturne, družbene in psihološke sfere«, brez katerih je »ne moremo zajeti... v njeni celovitosti.«³⁶ Nenazadnje je bila etnična identiteta ključni problem v študentskih nalogah, še posebno tistih, ki so nastale na Oddelku za etnologijo v času seminarja za etnološko raziskovanje izseljenstva.³⁷ Bolj kot sama definiranost pojma etnična identiteta so etnologe zanimali znaki njenega izražanja v življenju določene skupine ljudi. Mednje so uvrščali načine »bivanja, oblačenja, vrednotenja, društvovanja«³⁸ in še druge kulturne sestavine iz vsakdanjega življenja, ki so jih, poleg jezika, imeli za eno »temeljnih etničnih značilnosti.«³⁹ V zadnjem času so se pojavljala tudi vprašanja glede upoštevanja »neoprijemljivih« elementov – »psiholoških mehanizmov, simbolnih občutij... mentalitete«⁴⁰ v etnološkem raziskovanju etnične identitete, saj sta »standardizacija in poenotenje materialne kulture v našem času... etnične značilnosti s tega področja že skoraj docela zbrisali.«⁴¹ Iz tega zornega kota je bila plodna razprava o spremenljivosti etničnih simbolov znotraj analiz posameznih delov ljudske kulture⁴², na osnovi katerih posamezniki ali skupine izražajo svojo etnično pripadnost.

Kako se je le-ta oblikovala pri avstralskih Slovencih v času njihovega več desetletij trajajočega življenja v novem geografskem, socialnem in kulturnem okolju, je dobro razvidno iz njihovih življenjskih pripovedi, ki niso le pripovedi »o sebi«, kot avtobiografije opredeljuje Déghova⁴³, temveč so, kot meni Velčičeva⁴⁴, tudi pripovedi »o drugih«. Z

³² Johannes Moser, Ernst Töschler, »Imajo nas že za Jugoslovane«, *Traditiones* 18/1989, str. 89.

³³ Borut Juvanec, Ljudska arhitektura med identiteto in internacionalizmom, *Glasnik SED* 33/1993, št. 1, str. 24.

³⁴ Npr.: Marko Terseglav v razpravi Etnos med etnologijo in filozofijo, *Migracijske teme* 5/1989, št. 2–3, str. 155; Ingrid Slavec v članku Etnološko preučevanje etnične identitete slovenskih izseljencev, *Dve domovini/Two Homelands* 1/1990, str. 313.

³⁵ Frederik Barth, Introduction, *Ethnic Groups and Boundaries*, The Social Organization of Culture Difference, Bergen, 1969.

³⁶ /Daša Hribar/ Eugen E. Roosens, *Creating Ethnicity*, *Etnolog* 1(52)/1991, str. 240.

³⁷ Njihova vsebina je predstavljena v pogl. 2.1.2 Etnološke seminarske, diplomske... v: Čebulj-Sajko, *Posledice dvojne identitete*..., str. 61–83.

³⁸ Glej: Slavko Kremenšek, Etnološka topografija slovenskega etničnega ozemlja, Uvod, Poročila, ETSEO, Ljubljana 1976, str. 37.

³⁹ Prav tam.

⁴⁰ Daša Hribar, Simpozij Lokalno—regionalno—nacionalno, *Glasnik SED* 31/1991, št. 3–4, str. 120.

⁴¹ Slavko Kremenšek, Etnološki razgledi in dileme 4, *Knjižnica Glasnika SED* 20, Ljubljana 1990, str. 10.

⁴² Npr.: Terseglav, Etnos.

⁴³ Dégh, str. 14.

⁴⁴ Velčič, str. 38.

zornega kota izseljencev se v njihovem odnosu z drugimi prepozna pripovedovalčevo osebno in skupinsko identiteto, v katero Južnič uvršča tudi etnično. Slednja je zaradi specifičnega položaja, ki ga imajo informatorji kot slovenski emigranti v tuji družbi, razdvojena.

3. Avtobiografije o razdvojeni identiteti

Etnična identiteta avstralskih Slovencev se je torej oblikovala v odnosu mi — drugi na ravni posameznika, njegove družine, slovenske skupnosti, domovine in avstralske družbe. V raziskavi⁴⁵ sem jo skušala prikazati v okviru družbenega procesa materialno-socialnega in duhovnega osamosvajanja izseljencev v novem, sprva njim tujem, sčasoma pa čedalje bolj domačem, družbenem in naravnem okolju. Glede na sam potek omenjenega procesa lahko govorimo o diametralnem razvoju njihove etnične identitete v novem okolju: bolj ko se je povečevala njihova materialna neodvisnost, bolj je v izseljencih izginjal občutek pripadnosti zgolj k vsemu, kar opredeljuje slovenstvo, in bolj se je oblikovala dvojna pripadnost, na eni strani slovenski skupnosti in domovini, na drugi avstralski družbi.

Pripadnost nečemu, tudi poistovetenje z nečim, je bil torej tisti odločilni element, ki se je v toku družbenih dogajanj v posameznih zgodovinskih obdobjih spreminjal in preoblikoval. Omenjeni proces se pri prvih generacijah avstralskih Slovencev še ni končal. Kljub temu pa razčlenitev stanja njihove etnične pripadnosti v začetku osemdesetih let omogoča vsaj hipotetično utemeljevanje njihove dvojne tovrstne identitete, za katero lahko najdemo potrditev predvsem v avtobiografijah izseljencev. Razčlenili jo bomo po splošnoveljavnih kriterijih pripadnosti teritoriju, skupnosti, kulturi in jeziku⁴⁶, na osnovi katerih se oblikuje etnija in iz nje njena etnična identiteta:

- v procesu formiranja dvojne etnične identitete izseljencev ima pomembno mesto pripadnost posameznika teritoriju njegove etnije. V primeru avstralskih Slovencev gre za čustveno pripadnost prostoru »domačnosti in varnosti«, ki ga pojmujejo v geografskem smislu — pomeni jim namreč prostor, v katerem so se rodili (v strokovni literaturi je tovrstna pripadnost opredeljena s pojmom simbolična teritorialnost⁴⁷). Zaradi stalnega fizičnega bivanja v vselitveni družbi, pa gre v njihovem primeru še za, po moji presoji, »dejansko teritorialnost«, torej pripadnost prostoru, v katerem bivajo;
- nadalje je oprijemljivejši dokaz njihove dvojne etnične identitete pripadnost skupnosti. Spet gre za tisto, v kateri se je emigrant rodil (tj. skupnost porekla⁴⁸), in tisto, v katero se je, sprva začasno, sčasoma pa za stalno priselil in ki ni enaka skupnosti porekla (lahko jo imenujemo »vselitvena« skupnost). Ker se izseljenec vanjo postopno vključuje, se s tem postopno oblikuje tudi njegova nova — tokrat dvojna — pripadnost: stari, izvorni, in novi, »vselitveni« skupnosti;

⁴⁵ V že citirani doktorski nalogi sem namenila prikazu življenja avstralskih Slovencev ter s tem oblikovanju njihove etnične identitete poglavje Družbena realnost — potek življenja — življenjske zgodbe avstralskih Slovencev na str. 165 do str. 241.

⁴⁶ Njihovo opredeljevanje povzeman po Južničevi *Identiteti* na str. 268 ter po istem avtorju v delu *Antropologija* (Ljubljana 1987) na str. 223.

⁴⁷ Južnič, *Identiteta*, str. 149.

⁴⁸ Južnič, *Antropologija*, str. 223.

- znotraj tega procesa se na novo oblikuje tudi pripadnost kulturi (avstralskoslovenski) in pripadnost jeziku (angleškoslovenskemu).⁴⁹ Oba kriterija etnične identitete se v izseljenstvu razcepita.

Zavedajoč se, da je za posameznika »Skorajda nemogoče..., da bi bil žetnično razdeljen« in imel kako dvojno etnično identiteto,⁵⁰ pa je položaj izseljenca v tujem okolju tako specifičen, da se zaradi njega približuje, če že ne poistoveti, z nakazanimi možnostmi dvojne identitete, ki jo glede na analizirane kriterije pripadnosti lahko imenujemo etnično. In ker se skozi doživljanja več posameznikov – slovenskih izseljencev – reflektira položaj njihove skupnosti v Avstraliji, lahko govorimo o dvojni etnični identiteti tudi na tej ravni.

Vendar ostaja pri takšnem načinu formuliranja dvojne etnične identitete vtis o dokaj statičnem in samem po sebi umevnem procesu v življenju izseljenca.

Da bi se temu mnenju izognili, se bom naslonila na Berger-Luckmannovo ugotovitev o identiteti, ki je, po njunem, tako družbeni konstrukt kot stvaritev posameznika, ki pa sta med seboj dialektično povezana.⁵¹ Identiteta torej ni nekaj, kar bi bilo človeku dano že ob njegovem rojstvu, temveč se, kot to poudarjajo socialni psihologi, oblikuje v njegovi interakciji z drugimi. Za izpolnitev tega pogoja je potrebno življenje v socialnem okolju, v katerem posameznik zavzame svojo vlogo in strategijo v odnosih do drugih. Ravno ta strategija pa mu omogoča manipuliranje v izražanju etnične identitete, še zlasti v multietnični družbi, kakršna je avstralska. Po Lianu⁵² je to edini možni način preživetja in sožitja pripadnikov različnih etničnih skupin, ki sestavljajo takšno družbo in ki združujejo v sebi znanje tako o izvorni kot o vselitveni družbi. Poistovetenje z izvornim prostorom, skupnostjo, kulturo, jezikom postane zanje ravno tako sprejemljivo, kot je sprejemljivo njihovo poistovetenje s prostorom, skupnostjo, kulturo, jezikom vselitvene družbe. Od tod torej retorično vprašanje avstralskega Slovenca: »Ma, kaku bi to povedu?«⁵³, ki je hkrati odgovor na njegovo izbiro pri opredelitvi: Slovenec ali Avstralec. Določena družbena (socialna) situacija pa je v končni fazi tista, ki odločujoče vpliva na strategijo izseljenca pri izražanju njegove dvojne identitete. V primeru etničnih skupin v etnično heterogeni družbi, v kateri se med njimi postopoma brišejo etnične, kulturne, verske in druge meje, se v zadnjem času pojavlja celo termin »multi-etnična identiteta«⁵⁴, ki je v nasprotju z »našimi« posmisleki o možnem obstoju dvojne etnične identitete. Nenazadnje bi jo lahko uvrstili med »skrpane identitete«⁵⁵, prav gotovo pa sodi tudi v okvir »premakljivih identitet«.⁵⁶ Kot že rečeno, vidikov identitete izseljencev, tudi etnične, je »nešteto«⁵⁷ in dvojna je le ena izmed njih.

Razdvojenost v etnični identiteti emigrantov pa, po dosedanjih etnoloških obravnavah, ni specifična le za slovenske izseljence v Avstraliji. Etnologi so, sicer zelo splošno, opisovali tovrstni pojav predvsem v kontekstu domotožja izseljenca in se ob tem trudili prikazati še stanje materialne, socialne in duhovne kulture glede na ohranjenost »slo-

⁴⁹ Pripadnost kulturi in pripadnost jeziku ima Južnič poleg že omenjenih pripadnosti teritoriju in pripadnosti skupnosti za najpomembnejši kontinuiteti etnične identitete (prav tam).

⁵⁰ Isti, *Identiteta*, Ljubljana 1993, str. 269.

⁵¹ Peter L. Berger, Thomas Luckmann, *Social Mobility and Personal Identity*, *European Journal of Sociology* 5/1964, št. 22, str. 335.

⁵² Kwen Fee Lian, *Identity in Minority Group Relations*, *Ethnic and Racial Studies* 5/1982, št. 1, str. 49, 50.

⁵³ Glej avtobiografsko pripoved Billa Mariniča v knjigi Čebulj-Sajko, *Med srečo...* na str. 228.

⁵⁴ Lian, str. 51.

⁵⁵ Nastran-Ule, str. 366.

⁵⁶ Južnič, *Identiteta*, str. 132.

⁵⁷ Prav tam, str. 138.

venskega- in vplivov tujih kulturnih sestavin na njegovo vsakdanje življenje.⁵⁸ Bolj konkretno je življenje »med dvema kulturama« omenila le Ingrid Slavec v prikazu Slovencev v Mannheimu⁵⁹, medtem ko je Julijan Strajnar v svojem prispevku o Slovencih v Franciji opozoril na pojave, ki povzročajo »dvojno izkoreninjenost« izseljencev.⁶⁰ Na kaj več se v zvezi z dvojno etnično identiteto v etnološkem raziskovanju slovenskega izseljenstva ne moremo nasloniti. Pač pa sta nas na »izgubo prvotne identitete« in gradnjo »nove identifikacije« na primeru zamejskih Slovencev opozorila Fikfak⁶¹ in Trstenjak⁶², zunaj naše vede pa sta etnično razdvojenost Slovencev po svetu (v Argentini, Evropi, Združenih državah in v Avstraliji) prikazala Zvone Žigon, diplomant raziskovalnega novinarstva⁶³, in Jurij Zalokar, nekajletni psihiater v Melbournu.⁶⁴

Termin »dvojna identiteta« se, po do sedaj pregledanih virih in literaturi, pojavlja kot skupni imenovalc prvih generacij emigrantov. V praksi se udejanja tako z vidnimi kot »neoprijemljivimi« znaki ali simboli dvojne etnične pripadnosti. Ohranja se z njihovim negovanjem mita ali stereotipa domovine v tujem, vselitvenem okolju. V primeru avstralskih Slovencev gre za stereotip tradicionalne vaške slovenske kulture, saj jih je večina preživela svoje mladostno obdobje v ruralnih območjih Slovenije. Vsebina omenjenega stereotipa se kljub modernizaciji življenja v domovini v tujini med izseljenci prvih generacij skorajda ne spreminja. To nam dokazujejo številne družbene in verske prireditve, praznovanja nacionalnih praznikov in običajev, ki so izpeljane v duhu »domačijstva«, spremljane z narodnimi nošami, slovensko hrano, petjem in plesi kakor tudi emocionalni občutki nostalgije in domotožja. Poleg tega se stereotip domovine z vzgojo prenaša od staršev tudi na vse nadaljnje generacije. O vsem tem smo, kot že rečeno, v slovenski etnologiji že pisali.

Prve generacije Slovencev na tujem se torej v ohranjanju stereotipa domovine, ki je pogojeno z njihovim izvornim okoljem, med seboj ne razlikujejo. V tem pogledu je pri njih različna le intenziteta njihovega podoživljanja časa, torej družbenih dogajanj in družinskih razmer, v katerem so zapuščali Slovenijo. Pri večini se izraža v tistem delu njihove etnične identitete, ki se je oblikovala v odnosu izseljenec — domovina.

Tisto, po čemer se razlikujejo med seboj, se izraža predvsem v drugem delu njihove etnične identitete, v katerem so v odnosu mi — drugi zavzeli vloge priseljencev v vselitvenih družbah. Zaradi nje govorimo o ameriških, avstralskih, kanadskih ipd. Slovencih.

Menim, da le z združevanjem obeh polov etnične identitete prvih generacij izseljencev lahko kolikor toliko celovito osvetlimo njihov način življenja, razdvojen med dva svetovala. O tem nam govorijo tudi njihove avtobiografije — enkratne in neponovljive osebne interpretacije zgodovinske resnice.

Summary

Identities as Written by the Life Stories of Immigrants

Slovene ethnologists have been using for quite a while autobiographies as a source for interpreting people's everyday life; lately there has been a growing interest in methodological ap-

⁵⁸ Ingrid Slavec, Slovinci v Mannheimu, *Knjižnica Glasnika SED* 7, Ljubljana 1982, str. 12.

⁵⁹ Julijan Strajnar, Izseljenstvo — osebne izkušnje in opažanja, *Glasnik SED* 22/1982, št. 3, str. 92.

⁶⁰ Jurij Fikfak, Zgodbe o meji, *Traditiones* 19/1990, str. 222.

⁶¹ Anton Trstenjak, Vprašanja skupne slovenske kulturne zavesti, *Traditiones* 16/1987, str. 7.

⁶² Zvone Žigon, *Problemi dvojne identitete Slovencev*, diplomska naloga na Fakulteti za družbene vede, Ljubljana 1993, 185 str.

⁶³ Jurij Zalokar, Izseljenec: poslanik domovine, *Rodna gruda* 35/1988, št. 8–9, str. 34.

proaches to ensure a more comprehensive use of such material. The message of autobiographies is inseparably linked to the identity of the narrator, as is evident from the research on the first generation of Slovene immigrants in Australia. Although the life stories collected in a field study a decade ago are not published in the article, they have helped the author define both concepts: that of autobiography and identity.

Through the analysis of autobiographies we discover the "hidden- levels of a person's life that are woven into a particular cultural and historical process. Life stories can unravel in a dialogue between the interviewee and the interviewer or in a monologue of the narrator himself. In the latter case they may be considered to be creative works. They are characteristically oriented towards the past; since each narrator has a subjective perception of the same time (in the case of Australian Slovenes, the post-1945 period), the past unfolds in all of its many facets. The reconstruction of the course of a person's life is at the same time the reconstruction of events at a particular point of history. Autobiographies are thus subjective reflections of the world as a whole and a source for researching the background of objective reality. In the case of immigrants, their stories are full of questions and dilemmas about their individual and group ethnic identities, which bond them in a foreign world while setting them apart from other local ethnic groups.

The common link between identity and autobiography is formed during the course of narration, when the narrator must be aware of himself at a particular time and place; he must be aware of the sequence of actions and events he describes (this is a case of auto-identification). However, his identity is also shaped in relation to others: in this case the individual's identity is determined by society. Besides individual identity there is also a group identity which is extremely heterogeneous, as heterogeneous as the feelings of belonging of the different members of the community with whom the narrators have preserved a meaningful relationship. In the final phase an individual's identity is determined by others. The so-called "shifting identity", which is part of group identity and arises because of the general (both physical and social) mobility of members of a modern developed society - immigrants are no exception - show how changeable this phenomenon is. Because of the dynamics of identity-molding, the social environment must be taken into account. An individual's social interactions with others have a strong affect on both the shaping of his individual character, his capability of functioning in society, the whole set of normative expectations he is supposed to meet in a particular social situation, and on the shaping of identifications by which others recognize him. As life-styles are becoming more and more individualistic, individual identity is getting ever more fragmentary, dispersed, patchwork, which is also evident from the research of immigrant ethnic identity.

Most of the post-1980 Slovene studies of this subject were focused on researching the outward, visible signs of the ethnic identity of immigrant communities: clothes, diet, housing, etc. Only lately has there been an interest for the "intangible- elements (the psychological mechanisms of perceiving the old and the new, the symbolic experience of homeliness, the development of an immigrant mentality) which also manifest themselves in "tangible- factors of ethnic identity illustrating the gap between the immigrant's life in his host society and his life back home. The autobiographies of Australian Slovenes draw our attention to this fact, while their "split between two worlds- is also borne out by the theory (i.e. K.F. Lian) that an individual in his social contacts with others adopts a particular role and strategy. In a particular social situation this strategy allows him to control his expression of belonging to either his native or his host ethnic community, especially in a multiethnic society such as Australia. This is the only way of survival and coexistence between members of different ethnic groups living on the same location and carrying within themselves data from both their native and host country. Abroad (at least in Australia), the term "broken- or "split identity- to denote such an identity has been outgrown by the term "multiethnic identity.- In our case - in the case of past ethnological research on Slovene immigrants - we have labeled them as American, Australian, Canadian Slovenes, basing this on the presence of elements of Slovene culture (in the broadest sense of the word) in their everyday life in a foreign land, often forgetting this is actually a manifestation of their double ethnic identity. Bearing witness to this are their autobiographies - the unique and inimitable personal interpretations of historical truth.